

Азарка, В.У. Пераклад у сістэме вывучэння курса “Беларуская мова (спецыяльная лексіка)” / В.У.Азарка // Нацыянальна-культурны кампанент в тексте и языке: Матэрыялы докл. III Междунар. науч. конф. под эгидой МАПРЯЛ, Минск, 7-9 апр. 2005 г.: В 3 ч. Ч.3. – Мн.: МГЛУ, 2005. – С.125-127.

В.У.Азарка (Мінск, БДПУ)

**Пераклад у сістэме вывучэння курса
“Беларуская мова (спецыяльная лексіка)”**

Курс “Беларуская мова (спецыяльная лексіка)” уведзены на нефілалагічных факультэтах педагагічных ВНУ, каб садзейнічаць развіццю вуснай і пісьмовай мовы будучых настаўнікаў, рыхтаваць іх да авалодання навуковай тэрміналогіяй у адпаведнасці з прафесійнай накіраванасцю. З улікам таго, што ў Рэспубліцы Беларусь дзяржаўнымі з’яўляюцца дзве блізкароднасныя мовы, у выкладанні гэтага курса значная ўвага надаецца супастаўленню і выяўленню адрозненняў абедзвюх моў праз пераклад асобных слоў-тэрмінаў, тэрміналагічных словазлучэнняў, спецыяльных тэкстаў з рускай мовы на беларускую.

У сувязі з тым, што ўплыў адной мовы на другую адбываецца на розных моўных узроўнях, пераклад выкарыстоўваецца пры вывучэнні ўсіх тэм, прадугледжаных праграмай. Па магчымасці для гэтага віду працы выбіраюцца тэксты, насычаныя і тэрміналагічнай лексікай, і моўнымі фактамі, якія вывучаюцца ў гэты час і не супадаюць у рускай і беларускай мовах.

Пераклад — не толькі сродак навучання мове і развіцця маўлення, гэта яшчэ і від камунікатыўнай дзейнасці чалавека, валодаць якім павінен кожны, хто жыве і працуе ў двухмоўным асяроддзі. Фарміраванне навыку перакладаць тэкст прадугледжвае сістэматычную працу над удасканаленнем двух асноўных уменняў — умення правільна ўспрымаць змест пачутага ці

прачытанага на адной мове і ўмення адэкватна перадаваць гэты змест сродкамі іншай мовы [1].

Студэнтаў трэба знаёміць з патрабаваннямі да перакладу, яго “законамі” і прыёмамі. Так, праца заўсёды павінна пачынацца з аналізу стылю і тыпу выказвання, вызначэння тэмы і асноўнай думкі, спосабаў і сродкаў іх выражэння, бо пры перакладзе неабходна не толькі адэкватна перадаць інфармацыю, а і захаваць нязменнымі спецыфічныя функцыянальна-стылістычныя асаблівасці самога тэксту.

Пры перакладзе трэба рацыянальна выкарыстоўваць уменні і аўтаматычнага, і творчага характару. У пераважнай большасці навучэнцаў аўтаматычныя ўменні (г.зн. веданне гатовых перакладчыцкіх адпаведнікаў і навык прымяняць іх) сфарміраваны на дастаткова высокім узроўні. Як паказвае практыка, студэнты ў першую чаргу заўважаюць міжмоўныя адрозненні на лексічным узроўні і пры перакладзе слоў і словазлучэнняў аддаюць перавагу такому прыёму, як падстаноўка. Частка моўных адзінак у рускай і беларускай мове, як вядома, мае пастаянныя раўназначныя адпаведнікі, якія не залежаць ад кантэксту, таму на занятках трэба пастаянна праводзіць працу, скіраваную на ўзбагачэнне лексікону, назапашванне найбольшай колькасці эквівалентаў, выпрацоўку навыку карыстацца слоўнікамі рознага тыпу. Нельга забываць і пра фарміраванне ўмення выяўляць у кантэксце канкрэтнае значэнне мнагазначнага слова, дасканала ўжываць у маўленні сінонімы, антонімы, паронімы, бо да немалой колькасці моўных адзінак можна падабраць варыянтныя адпаведнікі, а пры перакладзе неабходна выбраць той, які найбольш адэкватна перадае змест.

Пераклад моўных адзінак, якія не маюць гатовых адпаведнікаў, часта выклікае цяжкасці, паколькі патрабуе ўменняў творчага характару, г.зн. ўменняў знаходзіць аналагі, выконваць розныя замены і перастаноўкі, адхіляючыся ад арыгінала. Разнастайныя трансфармацыі, у першую чаргу граматычныя — поўная ці частковая перабудова сказа, замены адной часціны мовы другой, аднаго члена сказа іншым, — закранаюць план выражэння.

Студэнтыв павінны вучыцца перадаваць што адзін і той жа змест рознымі моўнымі сродкамі. У сувязі з гэтым можна час ад часу звяртацца да такіх відаў працы, як свабодная дыктоўка, сціслы пераказ прачытанага тэксту, пераказ рускага тэксту па-беларуску. Асабліва карысна выконваць заданні, у якіх неабходна адны канструкцыі з неўласцівымі беларускай мове формамі замяніць сінанімічнымі. Так, увага будучых настаўнікаў акцэнтуюцца на несупадзенні роду і ліку некаторых назоўнікаў, на асаблівасцях утварэння і ўжывання ў маўленні формаў ступеней параўнання прыметнікаў і прыслоўяў, прыналежных прыметнікаў, дзеепрыслоўяў, падрабязна разглядаюцца сродкі замены пры перакладзе дзеепрыметнікаў.

Аптымальны варыянт перакладу — без моўных недахопаў, арфаграфічных і пунктуацыйных памылак — удаецца стварыць не адразу, а таму абавязковай з'яўляецца выпрацоўка навыкаў рэдагавання. Добрыя вынікі дае і калектыўны пераклад, пры якім студэнтыв прапануюць некалькі варыянтаў перакладу аднаго і таго ж выказвання, а “эксперты” выбіраюць найбольш аптымальны на іх думку, абавязкова аргументуючы свой выбар.

Спалучэнне на экзамене такіх відаў працы, як адказ на пытанне, вуснае выказванне на прафесійна арыентаваную тэму і пераказ невялікага тэксту, дазваляе аб'ектыўна ацаніць, наколькі засвоены веды па асноўных раздзелах мовазнаўства, у якой ступені сфарміраваны маўленчыя ўменні і навыкі.

Такім чынам, ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму, характэрнага для Рэспублікі Беларусь, пераклад набывае асабліва важнае значэнне ў сістэме навучання будучых настаўнікаў, паколькі дапамагае пераадолець непажаданую інтэрферэнцыю, дазваляе ўзбагаціць мову і маўленне неабходнымі лексічнымі, граматычнымі і стылістычнымі сродкамі.

1. Валочка Г.М. Пераклад як сродак і мэта навучання //Фарміраванне ў школьнікаў агульнаадукацыйных уменняў пры навучанні беларускай мове: Зб. навук. прац.— Мн.: Нацыянальны інстытут адукацыі, 1994.— С.43-54.